

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ПУКАС ІВАННА ЛЕОНІДІВНА

УДК 37.011.3-051:005.963.5(043.3)

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ САМОРОЗВИТОК УЧИТЕЛЯ
У ПРОЦЕСІ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ З ЗАКЛАДАМИ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Рівне – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
ФРАНЧУК Тетяна Йосипівна,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
доцент кафедри педагогіки та управління
навчальним закладом.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
професор кафедри теорії та методики дошкільної
і спеціальної освіти;

кандидат педагогічних наук
ІЛЬЧУК Віта Василівна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
старший викладач кафедри методики викладання
літератури і стилістики української мови.

Захист відбудеться 6 грудня 2018 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 47.053.01 в Рівненському державному гуманітарному університеті за адресою: 33000, м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12.

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Рівненського державного гуманітарного університету (33000, м. Рівне, вул. Пластова, 31).

Автореферат розіслано 5 листопада 2018 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. А. Гудовсек

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні підходи до оновлення системи шкільної освіти на компетентнісній основі, акцентування на значенні самоосвітньої діяльності учнів і вчителів як її суб'єктів співвіднесені з європейськими тенденціями розвитку школи, практикою організації професійної підготовки та саморозвитку вчителів. Ідеться про пошук моделі освіти, що виступатиме сприятливим середовищем для самоактуалізації, самореалізації особистості і того, хто навчає, і того, хто навчається, зважаючи на високий рівень взаємозалежності таких процесів.

Парадигма інноваційного розвитку освіти в Україні, що закономірно пов'язана з потребами й перспективами вдосконалення традиційної системи розвитку та саморозвитку вчителя, представлена в Указі Президента про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та регламентована низкою державних нормативно-правових актів (Національна рамка кваліфікацій (2011), наказ МОН «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів», Концепція «Нова українська школа», Закон України «Про освіту» (2017), Національна стратегія розвитку освіти (2013), Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Державна програма «Вчитель» (2002) та ін.).

У вказаних документах наголошено на посиленні саморозвивального складника навчальної діяльності як мобільного засобу формування школяра, спроможного не лише адаптуватися до світу, який зазнає постійних змін, а й здатного до конструктивної перетворювальної діяльності, постійного самовдосконалення. Сприяти реалізації таких функцій освіти може лише вчитель із високим потенціалом саморозвитку, неперервного підвищення професійно-педагогічної компетентності.

Проблема вдосконалення системи професійно-педагогічного розвитку та саморозвитку вчителя набуває дедалі більшої актуальності з огляду на перехід вітчизняної системи освіти з інформаційно-репродуктивних до інноваційних, особистісно орієнтованих технологій організації педагогічної діяльності, розроблення нових стандартів якості освіти із компетентнісною моделлю випускника школи. Це передбачає пошук нових можливостей модернізації педагогічного розвитку вчителя в аспекті забезпечення неперервності саморозвивальних процесів. Значні резерви щодо цього має внутрішкільна система професійного розвитку педагога, безпосередньо спроектована на практику його професійної діяльності.

Проблеми професійного розвитку та саморозвитку вчителя, методолого-теоретичні, практичні питання компетентнісної освіти, інтеграційних процесів (і загальної, і професійної та післядипломної) опрацьовували І. Бех, В. Галузяк, І. Дичківська, О. Дубасенюк, І. Зязюн, М. Євтух, В. Кремень, В. Луговий, М. Марусинець, О. Мірошко, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Отич, Ю. Пелех, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва, І. Якухно й ін.

Перехід до компетентнісно орієнтованої системи освіти ускладнює те, що переважна більшість учителів працюють у форматі інформаційно-репродуктивної освіти, тож можливими шляхами опанування технологій

особистісно орієнтованої освіти для них є післядипломна освіта всіх видів і рівнів, які спільно створюватимуть сприятливі умови для їхнього професійно-педагогічного саморозвитку. На відміну від традиційних форм післядипломної освіти, що передбачають періодичність, ефективна внутрішкільна система здатна забезпечити неперервність професійно-педагогічного розвитку та саморозвитку вчителя з огляду на потреби, пріоритети розвитку конкретної школи та на ґрунті активної співпраці з іншими педагогічними інституціями, зокрема закладами педагогічної освіти.

Проблеми взаємодії та співпраці взаємозалежних освітніх систем, формування мережевої взаємодії, цілісного освітнього простору регіону, округу вивчали такі науковці, як Л. Даниленко, Д. Дзвінчук, М. Євтух, Н. Мельник, А. Цимбалару, А. Шумакова й ін. У наукових працях останніх років доведено, що саме взаємодія школи та закладів педагогічної освіти всіх рівнів має значні резерви щодо їхнього розвитку, зокрема забезпечення неперервності професійного розвитку та саморозвитку вчителя внаслідок посилення саморегульовального складника. Утім, питання ефективної взаємодії освітніх закладів, пов'язаних спільними цілями, означених високим рівнем взаємозалежності, на сьогодні залишаються дослідженими недостатньо.

Актуальність проблеми оптимізації професійно-педагогічного саморозвитку вчителя на компетентнісній основі з використанням можливостей співпраці із закладами педагогічної освіти детермінована виявленими *суперечностями* між:

- вимогами до модернізації загальноосвітньої підготовки школяра та домінуванням інформаційно-репродуктивної моделі організації педагогічного процесу;
- потребою переходу до технологій компетентнісної освіти та готовністю вчителів до їхнього практичного використання;
- необхідністю забезпечення неперервності професійно-педагогічного розвитку вчителя та рівнем сформованості його саморозвивальної діяльності;
- об'єктивною залежністю освітніх систем школи й закладів педагогічної освіти та реальною ефективністю традиційних форм їхньої співпраці.

Актуальність проблеми та виявлені в її контексті суперечності зумовили вибір теми дисертації **«Професійно-педагогічний саморозвиток учителя у процесі співпраці школи з закладами педагогічної освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукового дослідження кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за темою «Педагогічні технології як засіб професійної підготовки майбутнього вчителя» (державний реєстраційний номер 0116U008413);

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол №1 від 28.01.2016 р.) і узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 2 від 27.03.2018 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність структурно-функціональної моделі професійно-педагогічного саморозвитку вчителя, змістово-технологічного забезпечення її реалізації у процесі співпраці школи з закладами педагогічної освіти.

Досягнення поставленої мети передбачало виконання таких **завдань**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясувати теоретичні основи й особливості забезпечення професійно-педагогічного саморозвитку вчителів, формування їхньої готовності до компетентісно орієнтованої освіти.

2. Визначити теоретико-практичні засади співпраці школи та закладів педагогічної освіти щодо підвищення ефективності внутрішкільної системи професійно-педагогічного саморозвитку вчителя.

3. Розробити модель та основи змістово-технологічного забезпечення саморозвитку професійно-педагогічної компетентності вчителя із використанням потенціалу співпраці школи та закладів педагогічної освіти.

4. Експериментально перевірити ефективність структурно-функціональної моделі, змістово-технологічного забезпечення професійно-педагогічного саморозвитку вчителя.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічний розвиток і саморозвиток учителя загальноосвітнього навчального закладу.

Предмет дослідження – структурно-функціональна модель і змістово-технологічне забезпечення саморозвитку вчителя з підвищення його професійно-педагогічної компетентності у процесі співпраці школи з закладами педагогічної освіти.

На різних етапах дослідження було застосовано такі **методи**:

– *теоретичні* – аналіз, синтез, зіставлення, узагальнення – для аналізу наукових джерел з теми дослідження, уточнення категорійного апарату, встановлення рівня професійної компетентності вчителя; структурно-функціональний, порівняльно-аналітичний, прогнозування, моделювання – для з'ясування компонентів і розроблення моделі професійно-педагогічного саморозвитку вчителя;

– *емпіричні* – спостереження, психодіагностичні методики, опитування, тестування, контент-аналіз, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) – для перевірки гіпотези дослідження;

– *математичні* – статистична обробка й аналіз якості отриманих експериментальних даних, узагальнення, інтерпретація – для перевірки кількісних і якісних показників ефективності педагогічного експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше визначено засади модернізації професійно-педагогічного саморозвитку вчителя на компетентісній основі з використанням співпраці із закладами педагогічної освіти; розроблено алгоритми та структурно-функціональну модель саморозвитку професійно-педагогічної компетентності вчителя (враховуючи мету, етапи, змістово-технологічні складники, форми, методи, критерії діагностування ефективності процесу); структуровано професійно-педагогічний саморозвиток учителя (ціннісно-мотиваційний, змістово-технологічний, контрольньо-рефлексивний компоненти); запропоновано принципи співпраці школи та закладів педагогічної освіти щодо підвищення

ефективності внутрішкільної системи професійно-педагогічного саморозвитку вчителя (цілеспрямованості, неперервності, мобільності, постійного осучаснення змісту, форм і методів співпраці; інтерактивності; особистісної орієнтованості);

уточнено зміст базового поняття «професійно-педагогічний саморозвиток учителя»; критерії діагностування професійно-педагогічного саморозвитку вчителя;

удосконалено змістово-технологічний супровід професійно-педагогічного саморозвитку вчителя в умовах співпраці з закладами педагогічної освіти, методика діагностування ефективності процесу;

подальшого розвитку набули інтерактивні форми та методи професійно-педагогічного саморозвитку вчителя в режимі очної та дистанційної освіти; підходи до самоаналізу професійно-педагогічної компетентності вчителів, програмування на їхній основі логіки самоосвітньої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та впровадженні програми та змістово-технологічного забезпечення професійно-педагогічного розвитку вчителя з орієнтацією на саморозвиток із використанням ресурсних можливостей школи та педагогічних навчальних закладів різних рівнів (навчальний курс, програми самоосвіти, методичні матеріали та рекомендації, діагностичні методики й ін.), зокрема системи діагностування ефективності професійно-педагогічного розвитку вчителя, навчального курсу «Теоретико-практичні основи розвитку та саморозвитку професійно-педагогічної компетентності вчителя», методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності системи професійно-педагогічного розвитку та саморозвитку вчителя.

Зміст і результати наукового дослідження може бути використано в школах для розроблення програми переходу до стандартів компетентнісної освіти, моделювання форм і методів професійного навчання вчителів, сприяння процесу їхнього саморозвитку, а також викладачами закладів педагогічної освіти для підвищення рівня професійної спрямованості навчальних занять, укладання методик діагностування педагогічної компетентності майбутніх учителів, управлінцями – для оптимізації форм співпраці з іншими навчальними закладами.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес: Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 24/18 від 18.04.2018 р.); Пальчиківського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I–II ступенів» Черкаської області (довідка № 67 від 24.05.2018 р.); Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/35 від 30.05.2018 р.); Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 7 (довідка № 50 від 06.06.2018 р.); Тернопільського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – правовий ліцей № 2 (довідка № 108 від 07.06.2018 р.); Рівненського економіко-правового ліцею (довідка № 51 від 08.06.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлено на науково-практичних конференціях, семінарах з елементами вебінару й Інтернет-форумах різних рівнів, серед яких:

міжнародні – «Екологія і природокористування в системі оптимізації

відносин природи і суспільства» (Тернопіль, 2016 р.), «Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва» (Тернопіль, 2016 р.), «Культура, наука, образование: проблемы и перспективы» (Нижевартовск, 2016 г.), «Актуальные вопросы обеспечения качества подготовки специалистов в профессиональных образовательных организациях» (Воронеж, 2016 г.); «Социальное знание и проблемы современного развития Белорусского общества в условиях глобализации» (Минск, 2017 г.), «Актуальные проблемы профессионального образования в Республике Беларусь и за рубежом» (Витебск, 2017 г.), «Научно-образовательное пространство: реалии и перспективы повышения качества образования» (Комрат, 2018 г.), «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» (Кам'янець-Подільський, 2018 р.);

усеукраїнські – «Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія» (Харків, 2016 р.), «Сучасні освітні технології дистанційного та електронного навчання» (Харків, 2017 р.), «Психологічне забезпечення інноваційних технологій підготовки фахівців у освітньо-професійному просторі вишу» (Кам'янець-Подільський, 2017 р.), «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії педагога з дитиною» (Кам'янець-Подільський, 2017 р.), «Нові стратегії розвитку початкової освіти в умовах євроінтеграції» (Івано-Франківськ, 2018 р.);

регіональні – «Науково-методичний супровід педагогічних працівників у світлі Концепції нової української школи» (Хмельницький, 2018 р.).

Результати наукового пошуку викладено в доповідях на науково-практичних семінарах кафедри педагогіки та управління навчальним закладом, щорічних звітних науково-практичних конференціях викладачів, докторантів і аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, 2015–2018 рр.).

Особистий внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві: у навчально-методичному посібнику «Основи професійного саморозвитку студента, педагога в умовах компетентнісної моделі освіти» (у співавторстві з Т. Франчук) (2016) автором представлено комплекс методичних і діагностичних матеріалів для професійно-педагогічного розвитку студента, вчителя (3,5 авт. арк.); у статті «Перспективи оптимізації взаємодії школи та ВНЗ на етапі переходу на стандарти компетентнісної освіти» (у співавторстві з Т. Франчук) (2016) здобувачем досліджено пріоритети школи у співпраці із закладами педагогічної освіти, особливості їхньої реалізації (0,3 авт. арк.); у статті «Образовательное пространство как основа формирования интегративного комплекса школы и вуза» (у співавторстві з Т. Франчук) (2016) авторським внеском є порівняльний аналіз взаємозалежних освітніх систем школи та закладу педагогічної освіти, виокремлення чинників формування цілісного освітнього простору (0,15 авт. арк.); у статті «Метапредметный подход в системе компетентного образования» (у співавторстві з Т. Франчук) (2016) дисертантом з'ясовано сутність метапредметного підходу у навчальному процесі школи, його важливість для переходу до технології компетентнісної освіти (0,15 авт. арк.); у статті «Інтеграційні процеси як базовий механізм формування відкритого освітнього простору навчального закладу» (у співавторстві з Т. Франчук) (2018) автору належить визначення сутності відкритого освітнього середовища, його структури,

характерних ознак, чинників формування (0,3 авт. арк.).

Публікації. Результати дисертаційної праці висвітлено у 23 публікаціях автора, з яких 19 – одноосібні; 6 – відображають основні наукові результати дисертації (3 статті у виданнях, що внесені до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus; 1 в зарубіжному науковому виданні), 17 мають апробаційний характер та 1 додатково представляє результати роботи (навчально-методичний посібник).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів і висновків до них, висновків, списку використаних джерел (270 найменувань, із них – 10 іноземними мовами) та 6 додатків на 65 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 312 сторінок друкованого тексту, із яких 197 сторінок основного тексту. Роботу ілюстровано 9 рисунками та 27 таблицями.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, комплекс методів; аргументовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено відомості про впровадження й апробації за темою дисертації, публікації автора, структуру й обсяг роботи.

У **першому розділі «Теоретичні основи дослідження особливостей професійно-педагогічного саморозвитку вчителя»** схарактеризовано понятійно-термінологічне поле дослідження, осмислено теоретичні засади й особливості забезпечення професійно-педагогічної компетентності саморозвитку вчителів в системі компетентнісної освіти; обґрунтовано можливості та чинники підвищення ефективності співпраці школи та закладів педагогічної освіти в зазначеному аспекті.

На основі аналізу проблеми професійного розвитку та саморозвитку педагога з орієнтацією на компетентнісний підхід (Г. Балл, І. Дичківська, І. Зязюн, В. Кремень, В. Олійник, О. Отич, Л. Пехота, Ю. Пелех, С. Сисоева та ін.) установлено, що в умовах переходу до компетентнісної моделі освіти особливого значення набуває внутрішкільна система підвищення кваліфікації вчителів, як така, що має значний потенціал щодо: забезпечення неперервності розвитку професійної компетентності вчителя; відстежування змін, які безпосередньо позначаються на ефективності педагогічного процесу; можливості врахування особливостей розвитку конкретної школи; посилення міжособистісної професійної комунікації вчителів школи.

Означено загальні шляхи оптимізації системи професійного розвитку орієнтованого на саморозвиток учителя, що передбачають забезпечення суб'єктної позиції педагога у процесі професійного розвитку та саморозвитку. *Професійно-педагогічний саморозвиток учителя* потрактовано як цілеспрямований процес особистісно орієнтованого самовдосконалення відповідно до визначених критеріїв ефективності, на основі з'ясування наявного особистісного потенціалу розвитку, надбань власної педагогічної практики, а також пошуку адекватного змістово-технологічного забезпечення його практичної реалізації.

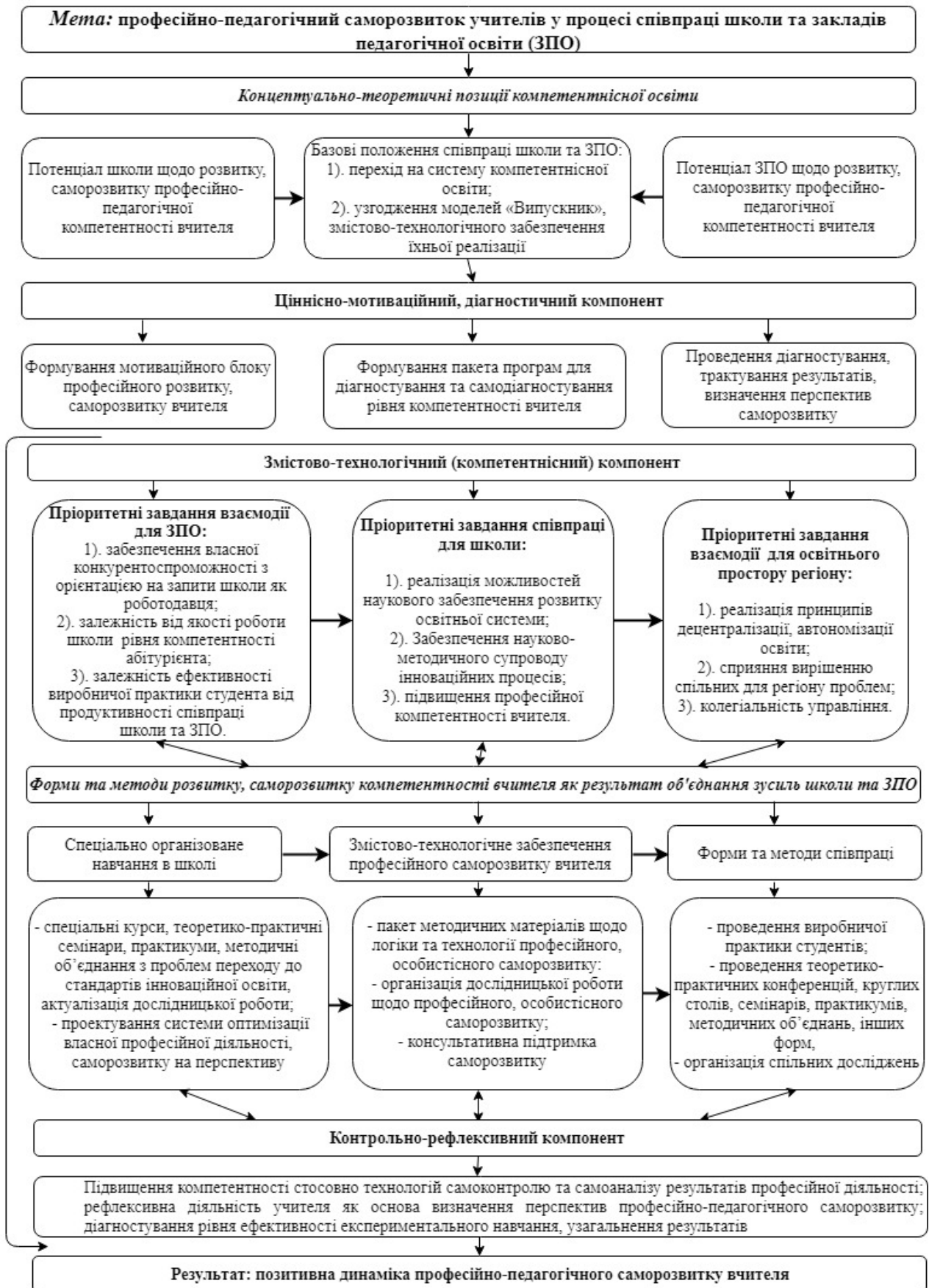
Унаслідок аналізу напрацювань учених з проблеми неперервності педагогічної освіти (Л. Даниленко, Д. Дзвінчук, М. Євтуха, С. Лісової, А. Цимбалару й ін.), досвіду й тенденцій розвитку системи професійної та післядипломної освіти (І. Зязюна, А. Кузьмінського, В. Лугового, В. Олійника, Н. Протасової, В. Семиченко, С. Сисоєвої І. Якухно й ін.), доведено, що інформаційно-репродуктивна система освіти не є сприятливою для конструктивних взаємозв'язків учасників освітнього процесу всіх типів і рівнів. Саме спільні тенденції та проблеми впровадження основ компетентнісної освіти (концепція переходу на технології компетентнісної освіти; теоретичні основи професійної освіти на різних етапах її реалізації; динаміка розвитку цілей, змісту, форм, методів, технологій навчальної діяльності в системі неперервної освіти; інтегративні процеси в структурі взаємозв'язку та взаємозалежності професійної та загальної середньої освіти; інтеграція науки та освіти, теорії та практики як умова забезпечення неперервності освіти) зумовили доцільність об'єднання зусиль взаємозалежних освітніх систем і пошуку конструктивних моделей, форм і методів співпраці.

Запропоновано й обґрунтовано принципи співпраці школи та закладів педагогічної освіти щодо підвищення ефективності внутрішкільної системи розвитку й саморозвитку професійно-педагогічної компетентності вчителя: цілеспрямованості, неперервності; мобільності, постійного осучаснення змісту, форм і методів співпраці; інтерактивності; особистісної орієнтованості професійного розвитку та саморозвитку вчителя. Констатовано, що можливості вдосконалення системи саморозвитку професійної компетентності вчителів значні та відзначаються спрямованістю на більш активне використання сучасних форм і методів професійної освіти, самоосвіти.

У другому розділі *«Теоретико-практичні основи підвищення ефективності професійно-педагогічного саморозвитку вчителя»* обґрунтовано критерії ефективності професійно-педагогічного саморозвитку вчителя з орієнтацією на технології компетентнісної освіти; розроблено структурно-функціональну модель професійно-педагогічного саморозвитку вчителя в умовах співпраці школи та закладів педагогічної освіти, а також змістово-технологічне забезпечення такого процесу.

Критерійний апарат дослідження сформовано на перетині процесів діагностування професійно-педагогічної компетентності вчителя й ефективності саморозвитку за такими компонентами, як: ціннісно-мотиваційний, змістово-технологічний та контрольньо-рефлексивний. З огляду на останні визначено комплекс показників (професійно-педагогічна спрямованість, прагнення до самореалізації, формування індивідуального стилю діяльності, розуміння теоретико-практичних засад компетентнісної освіти, продуктивність організації педагогічної діяльності, уміння творчо вирішувати професійні завдання та ін.).

Розроблено структурно-функціональну модель професійно-педагогічного саморозвитку вчителів в умовах співпраці школи та закладів педагогічної освіти на ґрунті умов, які передбачали б зацікавлення школи та закладу педагогічної освіти у взаємовигідній взаємодії, співпраці, взаєморозвитку (рис. 1).

Рис. 1. Структурно-функціональна модель професійно-педагогічного саморозвитку вчителів через реалізацію потенціалу співпраці школи та закладів педагогічної освіти

Модель позиціонує варіант поетапної реалізації кожного із визначених компонентів структури професійно-педагогічного саморозвитку вчителя відповідно до поставленої цілі та концептуальних засад процесу.

Ціннісно-мотиваційний, діагностичний компонент моделі – початковий етап професійно-педагогічного саморозвитку вчителя – виконує орієнтувально-діагностичну функцію, що сприяє забезпеченню усвідомленості вчителем сутності та логіки саморозвитку на компетентнісній основі, а відтак формування позиції вчителя як його суб'єкта. Компонент відповідає за активізацію мотиваційних механізмів, а також з'ясування стартових можливостей, перспектив планування та реалізації означеного процесу.

Змістово-технологічний компонент спроектований на систему організації професійно-педагогічного саморозвитку вчителя, його змістово-технологічного забезпечення, що охоплює комплекс форм і методів діяльності, серед яких співпраця із закладами педагогічної освіти. Компонент увиразнює пріоритетність інтерактивних, дискусійних форм і методів діяльності, посилення науково-експериментального сегмента в системі професійного саморозвитку вчителя, спрямованості форм його професійного розвитку на інтенсифікацію саморозвитку. Тому постає важливим створення умов для програмування індивідуальної траєкторії та персоніфікованої програми саморозвитку вчителя з використанням спектра видів, форм і методів навчання, а також можливостей дистанційного навчання та інтернет-ресурсів (програми-клієнти для обміну даними між користувачами мережі, інформаційні хостинги, які надають послуги із розміщення інформації з постійним доступом на мережевих серверах, спеціалізовані навчальні сайти, створені для потреб дистанційного навчання, програми й сайти для планування, модерації та аналізу проектів).

Для посилення інтерактивного, комунікативного аспектів професійного саморозвитку вчителя під час розроблення моделі та програми експериментального навчання передбачалося активне використання таких форм та методів роботи як групове навчання, що уможлиблює пошук, формування груп за інтересами; індивідуальну роботу з наставником (ментором), спроможним надавати консультативну підтримку в будь який час і без географічних обмежень; діалогічні, дискусійні методи, які реалізують особистісно-розвивальний потенціал професійного навчання, підвищують культуру професійної комунікації та ін. Результативним щодо оптимізації професійного саморозвитку вчителя є застосування хмарних технологій, які надають користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера, та програмного забезпечення як онлайн-сервісу.

Контрольно-рефлексивний компонент моделі передбачав з'ясування результативності професійного саморозвитку вчителя, а на його основі – прогнозування та проектування подальших перспектив, якісно вищого етапу його професійно-педагогічного саморозвитку. Відповідно до запропонованих теоретико-методичних засад професійно-педагогічного саморозвитку вчителів сформовано діагностичний інструментарій, створено систему формувальних впливів у межах експериментального навчання.

У третьому розділі «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності моделі професійно-педагогічного саморозвитку вчителів у

процесі співпраці з закладами педагогічної освіти» з'ясовано стан сформованості професійно-педагогічного саморозвитку вчителя в системі внутрішкільної післядипломної освіти (констатувальний етап експерименту); окреслено напрями, форми та методи реалізації моделі професійно-педагогічного саморозвитку вчителя; схарактеризовано кількісні та якісні результати формульованого етапу експерименту.

Для діагностування ефективності професійно-педагогічного саморозвитку вчителів за визначеними у моделі компонентами розроблено діагностичний інструментарій – комплекс стандартизованих методик, опитувальників, тестів, експертних оцінок тощо. Експериментальним дослідженням було охоплено 214 вчителів шкіл Хмельницької, Тернопільської, Рівненської та Черкаської областей (експериментальні групи – 121 учитель, контрольні – 93).

На констатувальному етапі експерименту виявлено реальний стан професійно-педагогічного саморозвитку вчителів, а також причини, що його детермінують. Діагностовано недостатній рівень сформованості здатності вчителів до професійно-педагогічного саморозвитку: за змістово-технологічними критеріями низький рівень продемонстрували 58,06% – 66,67% респондентів, високий – 12,50% – 16,67%. До комплексу причин, які найбільшою мірою обумовлюють недостатній рівень ефективності процесу, належать: переважаюча інформаційно-репродуктивна система навчання; формалізм у виконанні завдань професійного розвитку, однакових для всіх, які недостатньо співвідносяться з потребами кожного конкретного педагога; домінування колективних, групових форм навчання над індивідуальними, особистісно зорієнтованими; пріоритетність управління освітнім процесом у порівнянні з самоуправлінням та ін.

На формульованому етапі експерименту апробовано авторську модель професійно-педагогічного саморозвитку вчителя на основі запропонованих алгоритмів її практичного впровадження, а саме – поєднання ціннісно-мотиваційного забезпечення процесу із самодіагностуванням учителів, трактуванням отриманих результатів, формулюванням особистісно орієнтованих цінностей і завдань подальшого саморозвитку. Відповідно до найбільш типових проблем і потреб забезпечення ефективності професійно-педагогічного саморозвитку вчителів сформовано та проведено комплекс заходів, передбачених найважливішими напрями оптимізації процесу з використанням можливостей спільної роботи із закладами педагогічної освіти: надання інформаційно-методичних матеріалів щодо підвищення ефективності професійного саморозвитку вчителя; співпраця з осучаснення системи методичної роботи з учителями щодо розвитку та саморозвитку їхньої теоретичної компетентності, співучасть в організації окремих її заходів; уведення навчального курсу «Теоретико-практичні основи розвитку та саморозвитку професійно-педагогічної компетентності вчителя»; навчально-методичне консультування вчителів керівниками школи, викладачами закладів педагогічної освіти; організація індивідуальних і колективних досліджень з проблем оптимізації професійної діяльності вчителя, його професійного саморозвитку. Загалом система експериментального навчання відзначалася орієнтованістю на саморозвиток професійно-педагогічної компетентності вчителя, підґрунтя якої – інтеграція теоретичного та практичного складників,

забезпечення цільової спрямованості на відповідний комплекс компетентностей. У ході експерименту застосовано комплекс форм і методів підвищення професійної компетентності вчителів, здебільшого інтерактивних, орієнтованих на формування суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, збагачення досвіду професійної діяльності: метод конкретних (проблемних) ситуацій, проектні методи навчання, ділові ігри, рольові ігри, метод «круглого столу», дослідницький метод, метод «групових діалогів» та ін.

За результати контрольного етапу експерименту доведено, що загалом теоретичний підхід до проектування системи експериментального навчання, розроблена в його контексті модель професійно-педагогічного саморозвитку вчителя, а також визначений змістово-технологічний супровід є правомірними, тобто такими, що забезпечують позитивні тенденції змін в обраному аспекті (таб. 1).

Таблиця 1

Критерії та рівні сформованості професійно-педагогічного саморозвитку вчителів в КГ та ЕГ

Критерії ефективності професійно-педагогічного саморозвитку вчителя												
Рівні готовнос- ті	Ціннісно- мотиваційний				Змістово- технологічний				Контрольно- рефлексивний			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ	ДЕ	ПЕ
Високий	23	24	29	48	14	14	16	26	4	5	8	16
	24,73 %	25,81 %	23,97 %	39,67 %	15,05 %	15,05 %	13,22 %	21,49 %	4,30 %	5,38 %	6,61 %	13,22 %
Середній	36	38	47	65	22	26	27	60	19	21	22	41
	38,71 %	40,86 %	38,84 %	53,72 %	23,66 %	27,96 %	22,31 %	49,59 %	20,43 %	22,58 %	18,18 %	33,88 %
Низький	34	31	45	8	57	53	78	35	70	67	91	64
	36,56 %	33,33 %	37,19 %	6,61%	61,29 %	56,99 %	64,46 %	28,93 %	75,27 %	72,04 %	75,21 %	52,89 %
Усього	93	93	121	121	93	93	121	121	93	93	121	121
	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

В експериментальній групі простежено динаміку зростання ефективності професійно-педагогічного саморозвитку вчителів з огляду на приріст показників якості, відповідно до результатів діагностування, за всіма компонентами моделі (комплексами критеріїв). Загалом зафіксовано приріст середнього рівня сформованості ціннісно-мотиваційної сфери саморозвитку із 38,84% до 53,72%, показників змістово-технологічної – із 22,31% до 49,59%, контрольно-рефлексивної – із 18,18% до 33,88%. Порівняння з аналогічними показниками середнього рівня професійно-педагогічного саморозвитку вчителів контрольних груп, де діагностовано збільшення із 38,71% до 40,86% (ціннісно-мотиваційний); із 23,66% до 27,96% (змістово-технологічний); із 20,43% до 22,58% (контрольно-рефлексивний), доводить ефективність запропонованої моделі та змістово-технологічного забезпечення формувального етапу експерименту. За змістово-технологічним критерієм професійно-педагогічного саморозвитку вчителів спостережено збільшення кількості вчителів з високим рівнем з 15,05% до 21,49%, середнім – із 27,96% до 49,59% відповідно, та зменшення низького із

56,99% до 28,93%, що вказує на ефективність запропонованих учителям під час експериментального навчання форм та методів професійного саморозвитку, які проводилися у співпраці з викладачами закладів педагогічної освіти. Зокрема, це стосується проблем підвищення теоретичної компетентності вчителів з питань інноваційної освіти. За контрольно-рефлексивним критерієм виявлено зростання показників високого рівня сформованості вказаної якості із 6,61% до 13,22%, середнього – із 20,43% до 22,58% відповідно та зменшення показників низького рівня із 75,21% до 52,89%, що свідчить про орієнтованість експерименту на розвиток рефлексивного складника формульованого етапу експерименту.

За результатами дослідження констатовано, що традиційна внутрішкільна система післядипломної освіти не є сприятливою для професійно-педагогічного саморозвитку вчителя, зважаючи на її здебільшого інформаційно-репродуктивний характер. Теоретично й експериментально доведено, що підвищення ефективності саморозвитку вчителя на компетентнісній основі може бути забезпечене внаслідок посилення суб'єктної позиції вчителя у процесі підвищення професійної компетентності, самоуправлінських функцій у його контексті, а також активного використання інноваційних форм і методів самоосвіти, конструктивної співпраці із закладами педагогічної освіти.

Результати експерименту підтверджено за допомогою методів математичної статистики (критерію однорідності χ^2 та статистичного критерію Фішера).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження з проблеми професійно-педагогічного саморозвитку вчителів уможливило формулювання таких висновків:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблем професійного саморозвитку вчителя з'ясовано, що в умовах переходу до компетентнісної моделі освіти особливого значення набуває внутрішкільна система підвищення кваліфікації вчителів, як така, що має високий потенціал щодо: а) забезпечення неперервності розвитку професійної компетентності вчителя, відстежування змін, які безпосередньо позначаються на ефективності педагогічного процесу; б) урахування особливостей конкретної школи в комплексі реальних умов професійної діяльності, здобутків і проблем, актуальних саме для цієї школи; в) посилення міжособистісної професійної комунікації вчителів школи, орієнтованості на її практичні проблеми та перспективи розвитку. Обґрунтовано загальні тенденції модернізації освіти, пов'язані з можливостями оптимізації професійно-педагогічного саморозвитку вчителя, серед яких: тенденція до фундаменталізації, інтеграції, неперервності освітнього процесу; тенденція до інформатизації освіти; тенденція до забезпечення особистісної орієнтованості освіти й ін.

Окреслено загальні шляхи підвищення ефективності професійного розвитку вчителя, орієнтованого на саморозвиток, на ґрунті узагальнення теоретичних позицій щодо сутності компетентнісної професійної освіти, її структурної організації, системотвірних критеріїв результативності, як-от: а) подолання пріоритетності інформаційно-репродуктивної системи післядипломної освіти, методів і технологій її реалізації, орієнтації на

усереднений, типовий рівень професійної діяльності вчителя; б) забезпечення суб'єктної позиції педагога у процесі професійного розвитку та саморозвитку, програмування методики підвищення професійної компетентності зважаючи на власний потенціал розвитку й особистісно орієнтовану освітню діяльність, реалізовану за індивідуальною траєкторією; в) сприяння переходу від зовнішнього управління освітнім процесом до самоуправління внаслідок активації процесів самодіагностування, самоаналізу й ін.

Професійно-педагогічний саморозвиток учителя потрактовано як цілеспрямований процес особистісно орієнтованого самовдосконалення відповідно до визначених критеріїв ефективності на основі з'ясування наявного особистісного потенціалу розвитку, надбань власної педагогічної практики, а також пошуку адекватного змістово-технологічного забезпечення його практичної реалізації.

2. Означено теоретико-практичні засади співпраці школи та закладів педагогічної освіти щодо підвищення ефективності внутрішкільної системи професійно-педагогічного саморозвитку вчителя. Доведено правомірність твердження, що інформаційно-репродуктивна система освіти не є сприятливою для конструктивних взаємозв'язків учасників освітнього процесу всіх типів і рівнів, співпраці школи із закладами педагогічної освіти. Виявлено актуальні проблеми, які є спільними для обох освітніх систем, зокрема: концепція переходу до технологій компетентної освіти; теоретичні засади професійної освіти на різних етапах її реалізації; динаміка розвитку цілей, змісту, форм, методів, технологій навчальної діяльності в системі неперервної освіти; інтегративні процеси в структурі взаємозв'язку й взаємозалежності професійної та загальної середньої освіти; інтеграція науки й освіти, теорії та практики у процесі забезпечення неперервності освіти. Визначено принципи співпраці школи та закладів педагогічної освіти щодо підвищення ефективності внутрішкільної системи розвитку й саморозвитку професійно-педагогічної компетентності вчителя (цілеспрямованості, системності та неперервності; мобільності; інтерактивності).

Окреслено найбільш значущі для професійно-педагогічного саморозвитку вчителя можливості дистанційного навчання з таким набором інструментарію та технологій, як: програми-клієнти для обміну даними між користувачами мережі; інформаційні хостинги – інтернет ресурси, що надають послуги із розміщення інформації з постійним доступом на мережевих серверах, спеціалізовані навчальні сайти, спеціально створені для потреб дистанційного навчання, його оптимізації; програми та сайти для документування, планування, модерації й аналізу проектів.

3. Розроблено структурно-функціональну модель та основи змістово-технологічного забезпечення саморозвитку професійно-педагогічної компетентності вчителя у процесі співпраці школи та закладів педагогічної освіти, в контексті якої такі освітні системи були б зацікавлені в конструктивних взаємозв'язках. Модель є авторською спробою формування науково обґрунтованого варіанта професійно-педагогічного саморозвитку вчителя з орієнтацією на визначене методологічне, концептуальне, структурне, змістово-процесуальне забезпечення. Моделювання передбачало, з одного боку,

дотримання найголовніших засад системи післядипломної освіти, забезпечення її неперервності, з іншого – виявлення можливостей модернізації цілей професійного саморозвитку вчителя, змісту, технологій його реалізації на ґрунті використання потенціалу взаємодії школи та закладу педагогічної освіти. Модель постає варіантом оптимізації системи саморозвитку професійних компетентностей вчителів зі збереженням інваріантної основи за структурою діяльності (цільовий – мотиваційний – змістовий, процесуальний – контрольньо-діагностичний компоненти), а також апробованих (традиційних та інноваційних) форм і методів професійної освіти та самоосвіти. Обґрунтовано позицію, що змістово-технологічне забезпечення професійно-педагогічного саморозвитку вчителя стосується: пріоритетності інтерактивних, дискусійних форм та методів діяльності; посилення науково-експериментального сегмента в системі професійного розвитку та саморозвитку вчителя; спрямованості форм професійного розвитку педагога на інтенсифікацію саморозвитку й ін.

4. Експериментально перевірено ефективність структурно-функціональної моделі професійно-педагогічного саморозвитку вчителя: за результатами формувального етапу експерименту, простежено зростання показників за всіма її критеріями. Збільшення якісних показників високого рівня професійно-педагогічного саморозвитку вчителів за змістово-технологічним критерієм з 15,05% до 21,49% та зменшення низького – із 56,99% до 28,93% вказує на ефективність формувального етапу експерименту. За контрольньо-рефлексивним критерієм діагностовано зростання показників високого рівня сформованості здатності до саморозвитку із 6,61% до 13,22%, середнього – із 20,43% до 22,58% відповідно та зменшення показників низького рівня із 75,21% до 52,89%, що відображає достатній рівень орієнтованості на розвиток рефлексивного складника формувального етапу експерименту.

Під час експериментального дослідження доведено коректність підходу до визначення змістово-технологічного супроводу професійно-педагогічного саморозвитку вчителя, а саме – створення умов програмування індивідуальної траєкторії та персоніфікованої програми його саморозвитку з використанням різних видів, форм та методів навчання, а також ресурсних можливостей, серед яких дедалі більшого поширення набувають дистанційне навчання та форми дистанційної комунікації. З'ясовано ефективність інтерактивних форм і методів педагогічного саморозвитку вчителів, зокрема методу конкретних (проблемних) ситуацій, проектних методів навчання, ділових ігор й рольових ігор, методу «круглого столу», дослідницького методу, методу «групових діалогів» та ін. Для посилення комунікативного аспекта професійного саморозвитку вчителів ефективними визнано такі форми й методи очного та дистанційного навчання, як: а) групове навчання, що уможливорює пошук, формування груп за інтересами для спільного навчання; б) вибір і спілкування з індивідуальним наставником (ментором), який здатний надавати необхідну підтримку; в) диспут як вид навчального процесу, що забезпечує більш широке розуміння проблематики, має особистісно-розвивальний потенціал, підвищує культуру професійної комунікації; г) потокове мультимедіа на основі спеціальних інтернет ресурсів і відеохостингів з можливістю онлайн-трансляцій; д) лекції, зустрічі, семінари, що припускають участь в інтерактивному режимі.

Загалом вищезазначене доводить правомірність твердження, що теоретичний підхід до проектування системи експериментального навчання, сформована в його контексті модель професійно-педагогічного саморозвитку вчителів, а також розроблений компетентнісно орієнтований змістово-технологічний її супровід є ефективними, тобто такими, що забезпечують позитивні тенденції та постають перспективними щодо подальшого теоретичного та практичного розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Пукас І. Л., Франчук Т. Й. Перспективи оптимізації взаємодії школи та ВНЗ на етапі переходу на стандарти компетентнісної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д. Г., 2016. Вип. 20. Ч. 1. С. 160–166.
2. Пукас І. Л. Мережева взаємодія в освіті як фактор підвищення професійної компетентності педагогів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. праць. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. Вип. 56. С. 297–305.
3. Пукас І. Л. Проблеми та тенденції розвитку професіоналізму вчителя в психолого-педагогічній літературі. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д. Г., 2017. Вип. 23. Ч.1. С. 181–187.
4. Пукас І. Л., Франчук Т. Й. Інтеграційні процеси як базовий механізм формування відкритого освітнього простору навчального закладу. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. Хмельницький: ФОП Сікорська С. В., 2018. Вип. 24. С. 23–28.
5. Пукас І. Л. Програмування змістово-технологічних основ підвищення ефективності професійного розвитку вчителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. Вип. 54. С. 136–141 (Серія «Педагогіка і психологія»).
6. Пукас І. Л. Проблеми поєднання теорії та практики професійно-педагогічного розвитку вчителя. *Scientific Journal Virtus*. April № 23. Part 1. 2018. P. 148–150.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Пукас І. Л. Інформаційно-технологічний потенціал саморозвитку в умовах дистанційного навчання. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*: зб. тез доповідей на Всеукраїнському науково-методичному семінарі з елементами вебінару (м. Харків, 25 лютого 2016). Харків: РВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2016. С. 52–53.
8. Пукас І. Л. Актуальність проблеми оптимізації взаємодії школи та ВНЗ на етапі формування основ компетентнісної освіти. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів (м. Кам'янець-Подільський, 15–16 березня 2016). Кам'янець-Подільський:

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. Вип. 15. Т. 3. С. 135–136.

9. Пукас І. Л., Франчук Т. І. Метапредметний підхід в системі компетентного образования. *Культура, наука, образование: проблемы и перспективы*: матеріали V Міжнарод. науч.-практ. конф. (г. Нижневартовск, 09–10 лютого 2016). Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гос. ун-та, 2016. Ч. 1. С. 63–67.

10. Пукас І. Л. Метапредметний підхід в освіті як основа формування екологічної культури людини. *Екологія і природокористування в системі оптимізації відносин природи і суспільства*: матеріали III Міжнарод. науч.-практ. конф. (м. Тернопіль, 24–25 березня 2016). Тернопіль: Крок, 2016. Ч. 1. С. 153–155.

11. Пукас І. Л., Франчук Т. І. Образовательное пространство как основа формирования интегративного комплекса школы и вуза. *Актуальные вопросы обеспечения качества подготовки специалистов в профессиональных образовательных организациях*: матеріали XVII Всерос. науч.-практ. конф. (г. Воронеж, 19 травня 2016). Воронеж: ВГПГК, 2016. Ч. 2. С. 59–62.

12. Пукас І. Л. Компетентнісний підхід в системі професійного розвитку спеціаліста. *Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва*: матеріали III Міжнарод. науч.-практ. конф. (м. Тернопіль, 20–21 жовтня 2016). Тернопіль: Крок, 2016. Ч. 2. С. 251–252.

13. Пукас І. Л. Форми взаємодії суб'єктів професійної освіти та виробничої діяльності. *Сучасні освітні технології дистанційного та електронного навчання*: зб. тез доповідей на Всеукраїнському науково-методичному семінарі з елементами вебінару (м. Харків, 28 лютого 2017). Харків: РВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 63–64.

14. Пукас І. Л. Пріоритети хмарних технологій щодо оптимізації професійного розвитку та саморозвитку вчителя. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів (м. Кам'янець-Подільський, 14–15 березня 2017). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. Вип. 16. Т. 3. С. 123–124.

15. Пукас І. Л. Компетентнісний підхід в системі професійного саморозвитку вчителя. *Науково-методичний супровід педагогічних працівників у світлі Концепції нової української школи*: зб. матеріалів II обласного Інтернет-форуму (Хмельницький, 1–10 жовтня 2017). Хмельницький: ХОППО, 2017. С. 122–125.

16. Пукас І. Л. Умови ефективності саморозвитку педагога в системі компетентної освіти. *Психологічне забезпечення інноваційних технологій підготовки фахівців у освітньо-професійному просторі вишу*: зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Кам'янець-Подільський, 19 травня 2017). Кам'янець-Подільський: «Медобори 2006», 2017. С. 40–42.

17. Пукас І. Л. Особистісно орієнтовані підходи до формування та розвитку творчої діяльності дошкільників. *Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії педагога з дитиною*: зб. матеріалів

Всеукр. наук.-практ. конф. Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2017. С. 177–178.

18. Пукас И. Л. Взаимодействие как механизм формирования социально ориентированного образовательного пространства. *Социальное знание и проблемы современного развития Белорусского общества в условиях глобализации*: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 16–17 ноября 2017). Минск: Ковчег, 2017. С. 315–317.

19. Пукас И. Л. Ресурсные центры в системе сетевого взаимодействия субъектов образовательной деятельности. *Актуальные проблемы профессионального образования в Республике Беларусь и за рубежом*: материалы IV Междунар. науч.-практ. конф. (г. Витебск, 16 декабря 2016). Витебск, 2017. Ч. 1. С. 175–178. URL: http://vitebsk.mitso.by/sites/default/files/sborik_ch._1.pdf.

20. Пукас И. Л. Педагогические условия формирования индивидуальной траектории профессионального развития специалиста. *Научно-образовательное пространство: реалии и перспективы повышения качества образования*: сб. статей Национальной научно-практической конференции с международным участием. (г. Комрат, 30 марта 2018). Комрат: КГУ, 2018. С. 296–299.

21. Пукас І. Л. Дистанційне навчання як чинник професійного саморозвитку педагога. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів (м. Кам'янець-Подільський, 4–5 квітня 2018). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Вип. 17. Т. 3. С. 176–177.

22. Пукас І. Л. Неперервність, наступність, як принципи компетентної системи професійної підготовки педагога. *Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти*: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський, 17–18 квітня 2018). Київ: Міленіум, 2018. С. 223–227.

23. Пукас І. Л. Розвиток професійної компетентності сучасного педагога у системі неперервної освіти. *Нові стратегії розвитку початкової освіти в умовах євроінтеграції*: матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції з міжнародною участю (м. Івано-Франківськ, 16 травня 2018). Івано-Франківськ: Кушнір Г. М., 2018. С. 41–44.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

24. Франчук Т. Й., Пукас І. Л. Основи професійного саморозвитку студента, педагога в умовах компетентної моделі освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2016. 168 с.

АНОТАЦІЇ

Пукас І. Л. Професійно-педагогічний саморозвиток учителя у процесі співпраці школи з закладами педагогічної освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2018.

У дисертації обґрунтовано актуальність проблеми професійно-педагогічного саморозвитку вчителя в умовах школи на етапі переходу до технологій компетентнісної освіти. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано теоретичні засади й особливості забезпечення професійного саморозвитку вчителів, формування їхньої готовності до компетентнісно орієнтованої освіти. У такому контексті визначено доцільність і теоретико-практичні засади співпраці школи та закладів педагогічної освіти щодо підвищення ефективності внутрішкільної системи розвитку й саморозвитку професійно-педагогічної компетентності вчителя.

Розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність структурно-функціональної моделі саморозвитку професійно-педагогічної компетентності вчителя із використанням потенціалу співпраці школи та закладів педагогічної освіти. Представлено характеристику ціннісно-мотиваційного, змістово-технологічного, контрольо-рефлексивного складників професійного саморозвитку вчителя, особливості їхньої реалізації з орієнтацією на компетентнісну систему освіти. Сформовано й апробовано комплекс форм і методів розвитку, саморозвитку компетентності вчителя, реалізованих на основі спеціально організованого навчання в школі, змістово-технологічного забезпечення професійного саморозвитку вчителя (пакет матеріалів), традиційних форм і методів співпраці із закладами педагогічної освіти. Запропоновані методичні рекомендації стосуються умов підвищення ефективності досліджуваного процесу.

Ключові слова: професійно-педагогічний саморозвиток, професійна компетентність, особистісно орієнтовані технології, індивідуальна траєкторія розвитку, структурно-функціональна модель, змістово-технологічне забезпечення.

Пукас И. Л. Профессионально-педагогическое саморазвитие учителя в процессе сотрудничества школы с учреждениями педагогического образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Ривненский государственный гуманитарный университет. Ривне, 2018.

В диссертации обоснована актуальность проблемы профессионально-педагогического саморазвития учителя в условиях школы на этапе перехода на стандарты компетентностного образования. На основе анализа психолого-педагогической литературы определены теоретические основы и особенности обеспечения профессионального саморазвития учителей, формирование их готовности к компетентностно ориентированному образованию. В этом контексте доведена целесообразность и определены теоретико-практические основы сотрудничества школы и учреждений педагогического образования по повышению эффективности внутришкольной системы развития и саморазвития профессионально-педагогической компетентности учителя.

Разработана, теоретически обоснована и экспериментально проверена эффективность структурно-функциональной модели саморазвития профессионально-педагогической компетентности учителя, используя потенциал сотрудничества школы и учреждений педагогического образования.

Представлена характеристика ценностно-мотивационного, содержательно-технологического, контрольно-рефлексивного составляющих профессионального саморазвития учителя, особенности их реализации с ориентацией на компетентностную систему образования. Сформирован и апробирован комплекс форм и методов развития, саморазвития компетентности учителя, которые реализовались через специально организованное обучение в школе, содержательно-технологическое обеспечение профессионального саморазвития учителя (пакет материалов), традиционные формы и методы сотрудничества с учреждениями педагогического образования. Предложенные методические рекомендации касаются условий повышения эффективности исследуемого процесса.

Ключевые слова: профессионально-педагогическое саморазвитие, профессиональная компетентность, личностно ориентированные технологии, индивидуальная траектория развития, структурно-функциональная модель, содержательно-технологическое обеспечение.

Pukas I. L. Teacher's professional and pedagogical self-development in the process of cooperation between the school and the institutions of pedagogical education. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences. – Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Rivne State University of Humanities. Rivne, 2018.

The thesis is a theoretical and experimental research of the problem of teacher's professional and pedagogical self-development in the context of the transition to a competent model of education. It was found out that in the context of the transition to a competent model of education, the internal system of teacher training is of particular importance as it has a high potential in ensuring the continuity of the development of teacher's professional competence, monitoring changes that directly influence the effectiveness of the pedagogical process in school.

The teachers' professional and pedagogical self-development is interpreted as a purposeful process of personally oriented self-improvement, programming in accordance with the determined criteria of quality, based on determining the existing personal development potential, own pedagogical practice, and finding an adequate content and technological support for its practical implementation.

The main ways of optimizing the system of a teacher's self-development based on basic theoretical positions are summarized, which concern the essence of competent professional education, its structural organization, quality parameters.

It is proved, that the informational-reproductive system of education is not conducive to constructive relations of participants in the educational process of all types and levels, as well as the cooperation of the school with the institutions of pedagogical education.

It was clarified the positions, when cooperation with educational institutions is profitable for school, in particular, it regards the possibilities of attracting teachers to modernize the internal system of raising the level of teachers' professional and pedagogical competence and involving the scientific and pedagogical employees in the process.

The principles of ensuring the effectiveness of cooperation between schools and educational institutions are defined. The most important for the teacher's professional and pedagogical self-development are opportunities for cooperation with institutions of pedagogical education in the conditions of distance learning, which has its own set of technological tools.

It is substantiated the approach to the formation of a structural-functional model of teacher's professional pedagogical self-development in the process of interaction between schools and educational institutions, in which these educational systems are interested in constructive relationships. The model reflected the logic, the main factors, principles, forms and methods of teacher's professional development in accordance with the defined conceptual, structural, content-technological support, as well as diagnostic tools for finding out the effectiveness of the process.

The first component of the model relates to the target, motivational, and diagnostic component (task of the study, monitoring of the school's potential for cooperation with the institutions of pedagogical education, adoption of common positions, primary diagnosis for the definition of the initial level of the process).

The second component – a content-technological component (actually competent) determines priority tasks to the cooperation for school: scientific substantiation of the program of teacher's professional self-development, scientific and methodological support of innovative processes, organizational measures to increase the professional competence of teachers.

The third component – a control-reflective – diagnoses effectiveness of process (level of increase of professional and pedagogical competence, the effectiveness of self-education, the ability to reflexive activity as the basis for determining the prospects of professional and pedagogical self-development; general diagnostics of the level of efficiency of experimental studies, generalization of results).

Methodology of experimental work is developed, the complex of criteria and methods of diagnostics of the effectiveness of teacher's professional and pedagogical self-development with the orientation to the standards of competent education according to the structural components of the model (value-motivational, content-technological, control-reflexive) is formed.

It is formed the program and content-technological support of teacher's professional and pedagogical development with a focus on self-development, using resource possibilities of the school and institutions of pedagogical education. In particular, it is formed the system of diagnostics of the effectiveness of teacher's professional and pedagogical self-development, methodological materials, methodical recommendations for improving the efficiency of the system of teacher's professional and pedagogical development and self-development.

Key words: professional, pedagogical self-development, professional competence, personally oriented technologies, individual trajectory of development, structural-functional model, content-technological support.